

Aleksandra Tucholska-Lenart

INSTYTUCJA JAKO BIEGŁY W ŚWIETLE PROJEKTU NOWEJ USTAWY O BIEGŁYCH

Novum w projekcie ustawy¹ jest prowadzenie wykazu instytutów i instytucji, które mogą wydawać opinie w sprawach prowadzonych przez organy procesowe. Wykaz takich instytutów i instytucji ma prowadzić minister sprawiedliwości.

- Wpis do wykazu może uzyskać instytucja albo instytut, które:
 - spełniają warunki organizacyjne i techniczne oraz posiadają wyposażenie laboratoryjno-badawcze niezbędne do samodzielnego opracowywania opinii w danej specjalności, przez co prawdopodobnie należy rozumieć spełnienie wymogów normy PN - EN ISO/IEC 17 025 dotyczącej kompetencji laboratoriów badawczych.
 - zatrudniają osoby spełniające wymogi dotyczące biegłych indywidualnych oraz upoważnione do wydawania opinii w imieniu tych instytucji.

Instytucja zainteresowana wpisem na listę powinna złożyć wniosek do ministra sprawiedliwości, który powinien zawierać:

1. nazwę oraz siedzibę instytucji,
2. numer REGON oraz numer identyfikacji podatkowej NIP,
3. dziedziny i specjalności, w których instytucji instytucja zamierza wydawać opinie,
4. zwięzły opis warunków organizacyjnych i technicznych oraz posiadanego wyposażenia laboratoryjnego,
5. listę osób uprawnionych do wydawania opinii w imieniu instytucji lub instytutu wraz ze wskazaniem ich specjalności oraz potwierdzeniem spełnienia przez te osoby wymogów dotyczących biegłych indywidualnych zawartych w art. 7 ust. 1 omawianej ustawy,
6. stanowiska zajmowane przez ww. osoby ubiegającej się o wpis instytucji ze wskazaniem formy ich zatrudnienia oraz sposobu naboru.

¹ Dotyczy projektu z 26.04.2006 r.

Wpis do wykazu instytucji będzie zawierał powyższe informacje za wyjątkiem pkt 4 i 6, datę jego dokonania, ewentualną datę i przyczynę skreślenia lub zawieszenia w wydawaniu opinii na potrzeby organów procesowych. Należy zaznaczyć, że decyzja o odmowie wpisu na listę nie stanowi przeszkody do ubiegania się o ponowny wpis na listę.

Minister sprawiedliwości ma ogłaszać w każdym roku kalendarzowym, w formie obwieszczenia, wykaz instytucji i instytutów w dzienniku urzędowym (do dnia 31 stycznia). Wykaz instytucji i instytutów ma być udostępniany przez prezesów sądów powszechnych i sądów wojskowych do wglądu w sądzie oraz na stronach internetowych poszczególnych sądów. Wpis ma następować wskutek decyzji, na wniosek zainteresowanego podmiotu, na 5 lat. Jeżeli wnioskodawca nie będzie spełniać omówionych powyżej wymogów - minister sprawiedliwości z urzędu bądź na wniosek komisji kwalifikacyjnej odmawia wpisu na listę.

Ministrowi sprawiedliwości będzie przysługiwało prawo zawieszenia instytucji w wydawaniu opinii (z urzędu lub na wniosek komisji kwalifikacyjnej) w następujących przypadkach:

- wnioskuje o to sama instytucja z powodu długotrwałej przeszkody uniemożliwiającej wydawanie opinii,
- instytucja przez okres dłuższy niż jeden rok nie wydaje opinii w postępowaniach prowadzonych przez organy procesowe,
- w sprawie instytucji prowadzone jest postępowanie o wykreślenie z rejestru,
- w sprawie osoby lub osób upoważnionych do wydawania opinii w imieniu instytucji prowadzone jest postępowanie o ubezwłasnowolnienie częściowe bądź całkowite,
- w sprawie osoby upoważnionej przez instytucję do wydawania opinii w jej imieniu toczy się postępowanie, którego skutkiem może być orzeczenie zakazu wykonywania zawodu w dziedzinie, w której osoba ta wydaje opinie,
- przeciwko osobie wydającej opinie w imieniu instytucji toczy się postępowanie, w którym może zostać orzeczone cofnięcie uprawnień do wykonywania zawodu, np. cofnięcie uprawnień eksperta Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego.

Instytucja może zostać zawieszona w wydawaniu opinii (z urzędu bądź na wniosek Komisji Kwalifikacyjnej) w przypadku stwierdzenia okoliczności, które wskazują na nienależyte wykonywanie opinii, a szczególnie w przypadku odmowy wydania opinii, opracowania opinii wadliwie lub nierzetelnie bądź niezgodnie z żądaniem organu procesowego. Podobne konsekwencje czekają instytucje wydającą opinie niesamodzielnie lub z nie dającym się usprawiedliwić opóźnieniem.

Instytucja zostaje skreślona z wykazu z urzędu lub na wniosek komisji kwalifikacyjnej w następujących okolicznościach:

- likwidacji instytucji,
- złożenia przez instytucję wniosku o skreślenie z wykazu,
- upływu okresu ważności wpisu, jeżeli nie złożono wniosku o wpis na kolejne 5 lat,
- w razie co najmniej dwukrotnej, nieuzasadnionej odmowy wydania opinii,
- w razie co najmniej dwukrotnego wydania opinii niesamodzielnie,
- w razie co najmniej dwukrotnego wydania opinii wadliwej (patrz: opracowanie pt. Wady opinii), wydania opinii niezgodnej z żądaniem organu procesowego lub wydania opinii z nie dającym się usprawiedliwić opóźnieniem, które stało się przyczyną przewlekłości postępowania (o stwierdzeniu tych okoliczności powiadamia ministra sprawiedliwości prowadzący postępowanie organ procesowy). Ponadto, organ ten może sam wystąpić z wnioskiem o skreślenie instytucji z wykazu z ww. powodów.

Wydaje się, że o ile nie ma wątpliwości co do zasadności działania proponowanej w projekcie Komisji Kwalifikacyjnej w odniesieniu do biegłych indywidualnych, o tyle w stosunku do instytucji i instytutów powinno się dążyć do tego, aby kompetencje techniczne laboratorium ubiegającego się o wpis na listę ministra sprawiedliwości oceniane były wg kryteriów normy PN - EN ISO/IEC 17.025.

Moim zdaniem nie byłoby dobrym rozwiązaniem udzielanie Komisji Kwalifikacyjnej, czyli organowi - nie będącemu niezależną, trzecią stroną - uprawnień do oceny kompetencji technicznych i organizacyjnych laboratoriów badawczych. Uprawnienia te, zgodnie z dyrektywami unijnymi, powinny pozostać wyłącznie w gestii Polskiego Centrum Akredytacji.

Rozdział 4 ustawy określa zasady wykonywania obowiązków biegłego sądowego oraz zasady sporządzania i wydawania opinii przez instytucje i instytuty.

Biegły sądowy został ustawowo zobowiązany do:

- wykonywania obowiązków z należytą starannością i bezstronnością,
- zachowania w tajemnicy faktów i okoliczności, o których uzyskał informacje w związku z wykonywaniem obowiązków biegłego (również po zaprzestaniu wykonywania obowiązków biegłego sądowego),
- doskonalenia kwalifikacji w zakresie swojej specjalności,
- znajomości obowiązujących przepisów prawa regulujących zasady udziału biegłego w postępowaniu.

Ważne!

Ani biegły, ani instytucja wpisana na listę nie mogą odmówić wydania opinii zleconej przez sąd, prokuratora, inny organ prowadzący postępowanie przygotowawcze lub organ administracji publicznej, chyba że zachodzą przyczyny uzasadniające odmowę (patrz: opracowanie pt. „Prawa i obowiązki biegłego”).

Każda osoba wykonująca obowiązki biegłego korzysta z:

- ochrony prawnej przysługującej funkcjonariuszowi publicznemu,
- prawa do wynagrodzenia za wydana opinię (dotyczy również instytucji, o ile przepis szczególny nie stanowi inaczej),
- prawa do zwrotu udokumentowanych kosztów zużytych materiałów i innych wydatków niezbędnych do wydania opinii (dotyczy także instytucji),
- prawa do zwrotu kosztów podróży, zakwaterowania i diet na zasadach określonych w przepisach o wysokości oraz warunkach ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży na obszarze kraju.

Wynagrodzenie biegłego.

Wysokość wynagrodzenia za wydaną opinię określa organ zlecający jej wydanie, uwzględniając kwalifikacje osoby sporządzającej opinię, czas i nakład pracy niezbędne do wydania opinii, rzeczywistą wartość materiałów zużytych do wydania opinii oraz inne udokumentowane wydatki związane z jej wydaniem, jak również stopień złożoności problemu będącego przedmiotem opinii oraz warunki, w jakich opracowano opinię.

Wspomniany organ orzeka też w kwestii zwrotu kosztów podróży, diet i zakwaterowania. Wysokość wynagrodzenia oraz szczegółowy sposób ustalania należności biegłych sądowych i instytucji regulują odrębne przepisy (patrz: opracowanie pt. „Prawa biegłego”).

Zarówno biegły sądowy, jak i instytucja powinny zgłosić żądanie przyznania wynagrodzenia za wydaną opinię oraz innych należności bezpośrednio po wydaniu opinii. W przypadku udziału w czynności procesowej prowadzonej przez organ procesowy lub przesłuchaniu - bezpośrednio po tych czynnościach, nie później niż następnego dnia, gdyż przekroczenie tego terminu zagrożone jest rygorem utraty prawa do wynagrodzenia.

Organ prowadzący postępowanie dokonuje wypłaty należności niezwłocznie po zatwierdzeniu przedłożonego rachunku, jednakże w przypadku opinii opracowanej wadliwie, nierzetelnie, niezgodnie z żądaniem organu procesowego bądź z nie dającym się usprawiedliwić opóźnieniem organ ten może obniżyć wynagrodzenie, a w szczególnie rażących przypadkach odmówić przyznania wynagrodzenia za wydaną opinię.

Rozdział 5 projektu ustawy traktuje o zmianach w przepisach obowiązujących, przepisach przejściowych i końcowych.

Art. 42 nadaje nowe brzmienie art. 197 § 1 kodeksu postępowania karnego. Zgodnie z tą zmianą biegły będzie składał przyrzeczenie następującej treści: „Świadomy znaczenia moich słów i odpowiedzialności przed prawem,

przrzekam uroczyście, że obowiązki biegłego będę wykonywać sumiennie i bezstronnie, dochowując tajemnicy prawnie chronionej oraz kierując się w swoim postępowaniu uczciwością i rzetelnością”. Podobna zmiana treści przrzeczenia składanego przez biegłego dotyczy kodeksu postępowania cywilnego.

Zgodnie z art. 45,1, zezwala się na wykonywanie obowiązków biegłego sądowego osobom, które uzyskały uprawnienia biegłego na podstawie odrębnych przepisów, aż do czasu wpisania ich na listę biegłych ministra sprawiedliwości, jeżeli w terminie 12 miesięcy od dnia wejścia ustawy złożą wnioszek o wpis na listę. Przepis ten nie odnosi się do biegłego, który na podstawie odrębnych przepisów uzyskał wpis na listę biegłych sądowych w terminie dwóch lat od wejścia w życie omawianej ustawy.

W zakresie uregulowanym w ustawie straci moc dekret z dnia 26 października 1950 roku o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym.

Omawiana ustawa wejdzie w życie *po upływie roku od dnia ogłoszenia*.

Obecnie dyskusja nad projektem skupiona jest tylko na dwóch zagadnieniach - jakości prowadzonych badań w przypadku instytucji wydających opinie oraz trybie powoływania komisji kwalifikacyjnej. Pozostałe kwestie uzyskały akceptację środowiska biegłych. Dominuje pogląd, iż w przypadku instytucji wydających opinie należy mieć na uwadze sprawę zapewnienia jakości badań, bowiem wymagania w tym zakresie stają się międzynarodowym standardem. Poważnym mankamentem projektu wydaje się być brak jakichkolwiek zaleceń dotyczących stosowanych procedur badawczych czy kontroli wewnętrznej i zewnętrznej (testy biegłości zawodowej).

Obecnie, na forum szeregu organizacji międzynarodowych, jak np. European Network of Forensic Science Institutes, precyzuje się procedury prowadzenia badań przez laboratoria sądowe. Zgodnie z tymi zaleceniami konieczne jest np. wykonywanie powtórnych analiz w celu potwierdzenia wcześniej uzyskanych wyników. Zwraca się także ogromną uwagę na stosowanie do badań odczynników o możliwie najwyższej jakości, stosowanie wzorców i próbek kontrolnych. Zaleca się, aby aparatura stosowana do badań zapewniała wymagany poziom dokładności, wiarygodności i powtarzalności wyników badań. Celem tych wymagań jest zapewnienie właściwego poziomu badań prowadzonych w laboratoriach sądowych i możliwość uzyskiwania porównywalnych wyników. Zdaniem kilku członków zespołu pracującego nad projektem ustawy należy dostrzegać te aspekty, konstruując akt prawny mający określać warunki wydawania opinii przez instytucje.

Drugim zagadnieniem, na którym koncentruje się praca członków zespołu, jest umocowanie prawne co do ewentualnego trybu powoływania komisji

kwalifikacyjnej, w tym jej składu, uregulowania zasad jej pracy oraz szczegółowych kompetencji. Zagadnienia te są bardzo istotne z uwagi na projektowane uprawnienia komisji do występowania z wnioskiem o zawieszenie instytucji do wydawania opinii.

Na obecnym etapie postanowień projektu komisja nie może przeprowadzić audytu, a jedynie - jak w przypadku biegłych indywidualnych - wezwać do sporządzenia próbnej opinii. Wyrażane są wątpliwości, czy opinia próbna przygotowana przez instytucję jest w stanie odzwierciedlić np. poziom warunków technicznych przeprowadzanych badań.

Wyjaśnienia i uregulowania wymaga też sprawa standardów, do których należałoby odnosić wymagania dotyczące np. wyposażenia laboratoryjno-technicznego.

Według mojej opinii zmierza to w kierunku ustanowienia ustawowego wymogu posiadania akredytacji przez instytucję ubiegającą się o wpis na listę ministra sprawiedliwości z uwagi na fakt, iż instytucja akredytowana poddawana jest obowiązkowym audytom zewnętrznym sprawowanym przez jednostkę akredytującą.